

Jerzy Adamczyk

Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu, Polska
ksjerzyad@wp.pl
ORCID: 0000-0003-1415-7378

Praktyka umieszczania w kościołach świętych obrazów

The Practice of Placing Sacred Images in Churches

ABSTRACT: The aim of the article is to present the practice of placing sacred images in churches. The first part presents the view of the Church towards the cult of sacred images. The second part shows the necessity and purpose of placing sacred images in churches, while the third part is devoted to the rules of placing sacred images in churches.

KEYWORDS: church, sacred images, diocesan bishop, cult, catechesis

ABSTRAKT: Celem artykułu jest ukazanie zagadnienia praktyki umieszczania w kościołach świętych obrazów. W pierwszej części przedstawiono stanowisko Kościoła wobec kultu świętych obrazów. W części drugiej ukazano konieczność i cel umieszczania w kościołach świętych obrazów, natomiast część trzecia została poświęcona zasadom umieszczania w kościołach świętych obrazów.

SŁOWA KLUCZOWE: kościół, święte obrazy, biskup diecezjalny, kult, katecheza

Kościół od dawna dopuszczał ukazywanie w malarstwie lub w innych sztukach plastycznych Boga, Najświętszej Panny, męczenników i świętych, by pomóc wiernym w modlitwie i rozwijaniu pobożności, gdyż „cześć oddawana świętym obrazom odnosi się do ich pierwowzorów” (św. Bazyli)¹. Więcej, Kościół zachęca wiernych do oddawania czci świętym obrazom, aby mogli zgłębiać tajemnicę chwały Bożej, która zajaśniała na obliczu Syna Bożego, a która z kolei odbija się w Jego świętych, i aby w ten sposób sami upodobniali się do

¹ Jan Paweł II, Epistula Apostolica *Duodecimum Saeculum*, Vaticano 1988, nr 8, tekst polski w: *Wybór listów Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1997 (dalej: DS), s. 436–445.

Pana. Ojcowie Kościoła w tajemnicy Chrystusa widzieli obraz niewidzialnego Boga i podstawę czci oddawanej świętym wizerunkom². *Katechizm Kościoła katolickiego* przypomina, że „Wcielenie Syna Bożego zapoczątkowało ową «ekonomię» obrazów”³.

Stąd przekaz Ewangelii w dziejach chrześcijaństwa nie dokonywał się jedynie poprzez słowne nauczanie w postaci katechez i kazań, ale także dzięki obrazowemu przedstawieniu prawd religijnych. Przekaz ten odbywał się w odpowiedniej dla danego obszaru kulturowego umiejętności wyrażania tych treści. Mogły to być symbole wyryte w kamieniu, płaskorzeźby, malowidła czy też inne przedstawienia ikonograficzne. Różnorodna forma ich sporządzania stanowiła w ciągu wieków ważny w danym czasie sposób przekazywania treści biblijnych i hagiograficznych⁴.

Kwestię kultu świętych obrazów poruszały sobory i synody, a także prawodawcy kościelni. Obowiązujący Kodeks prawa kanonicznego⁵ w kan. 1188 podejmuje zagadnienie kultu świętych obrazów w kontekście umiejscawiania ich w kościołach. Przedmiotem niniejszego artykułu jest praktyka umieszczania w kościołach świętych obrazów, jak również cel i kryteria ich lokalizacji. Zagadnienie będzie rozpatrywane w aspekcie kanoniczno-liturgicznym.

Kościół wobec kultu świętych obrazów

Z nauczania soborów powszechnych i z wypowiedzi Magisterium Kościoła wynika, że sztuka sakralna (w tym święte obrazy), która w zasadzie ma być wizualizacją treści wiary i pełnić rolę kultyczną, nie jest sprawą fakultatywną, dowolną, ale należy do istotnych elementów chrześcijaństwa. W poszczególnych epokach Kościół formułował teksty, które – czy to ze względów doktrynalnych, czy też politycznych – znacząco odbiły się na funkcji, jaką spełnia sztuka sakralna, a szczególnie obraz w Kościele⁶.

² Por. T. Syczewski, *Kult świętych oraz obrazów świętych i relikwii w obowiązującym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 7 (2008), s. 145.

³ *Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994 (dalej: KKK).

⁴ Zob. N. Widok, *Wprowadzenie*, [w:] *Święte wizerunki w przekazie Dobrej Nowiny*, N. Widok (red.), s. 5.

⁵ Zob. *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

⁶ Por. D. Klejnowski-Różycki, *Sakralna sztuka liturgiczna w nauczaniu Kościoła*, „Roczniki Teologiczne” 65/12 (2018), s. 75–76.

Przykazanie Dekalogu, które przez większość chrześcijan jest uważane za pierwsze, w obu wersjach zakazuje obrazowania istot żywych, tym bardziej Boga⁷. Chrześcijańska interpretacja Prawa Mojżeszowego w świetle Wydarzenia Jezusa Chrystusa uznała zakaz obrazowania za nieobowiązujący, skoro sam Bóg uczynił sobie doskonały obraz w Swoim Synu⁸. W katakumbach pierwsi chrześcijanie przedstawiali w obrazach Jezusa, Maryję i świętych. Po sporach ikonoklastycznych chrześcijanie zdefiniowali swoją wiarę dotyczącą czynienia obrazów, oddawania im czci i dyscypliny z nimi związanej na kolejnych soborach i w wypowiedziach papieży czy kongregacji rzymskich⁹.

Sobór Nicejski II (787 r.) powołując się m.in. na św. Bazylego Wielkiego, potępił ikonoklazm oraz zdefiniował i potwierdził kult świętych obrazów, w następującym, ostatecznym rozstrzygnięciu:

Orzekamy z całą dokładnością i zgodnie, że przedmiotem kultu nie tylko powinny być wizerunki drogocennego i ożywiającego Krzyża, ale tak samo czcigodne i święte obrazy malowane, ułożone w mozaikę lub innym sposobem wykonane, które ze czcią umieszcza się w kościołach, na sprzęcie liturgicznym, na szatach, na ścianach czy na desce, w domach czy przy drogach z wyobrażeniami Pana naszego Jezusa Chrystusa, Boga i Zbawcy, świętej Bogarodzicy, godnych czci Aniołów oraz wszystkich świętych i świętobliwych mężów. (...) „Kult bowiem obrazu skierowany jest do wzoru”, a kto składa hołd obrazowi, ten go składa Istocie, którą obraz przedstawia¹⁰.

Sobór Konstantynopoliński IV (869–870) powtórzył to stanowisko:

Postanawiamy, żeby święty obraz naszego Pana Jezusa Chrystusa Zbawiciela był czczony z równą czcią jak księga świętych Ewangelii (...). Podobnie zaś czcimy

⁷ Por. Wj 20,4-6, Pwt 5,8-10.

⁸ Zob. Kol 1,15. „Niegdyś Bóg, który nie ma ani ciała, ani twarzy, nie mógł absolutnie być przedstawiany na obrazie. Ale teraz, gdy ukazał się nam w ciele i żył wśród ludzi, mogę przedstawić na obrazie to, co zobaczyłem z Boga... Z odsłoniętym obliczem kontemplujemy chwałę Pana”. KKK 1159.

⁹ Zob. D. Klejnowski-Różycki, *Sakralna sztuka liturgiczna...*, dz. cyt., s. 76.

¹⁰ *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, I. Bokwa, T. Gacia, S. Laskowski, H. Wojtowicz (red.), Poznań 2007, s. 119. Na Wschodzie obraz był traktowany quasi-sakramentalnie, miał w sobie coś z re-prezentacji, uobecnienia przedstawianej postaci. Natomiast Zachód przypisywał obrazowi znaczenie bardziej dydaktyczne, przypominające i dekorujące. Ponadto ze względów politycznych recepcja Soboru Nicejskiego II na Zachodzie została zatrzymana przynajmniej na 200 lat, a skutki tego są odczuwalne w dekoracji świątyni do dzisiaj. Por. D. Klejnowski-Różycki, *Sakralna sztuka liturgiczna...*, dz. cyt., s. 78.

i szanujemy także obraz Jego niepokalanej Matki i obrazy świętych Aniołów, jak ich przedstawia Pismo Święte; a do tego (obrazy) Wszystkich Świętych¹¹.

W bulli *Inter cunctas* z 22 lutego 1418 roku papież Marcin V potępiając twierdzenia Jana Wyclifa i Jana Husa w kwestii 29, odniósł się do kultu świętych w ich wizerunkach i relikwiach: „Tak samo, jeśli wierzy i potwierdza, że wiernym chrześcijanom wolno czcić relikwie i wizerunki świętych”¹².

Gdy w XVI wieku w doktrynie reformatorów pojawiły się wątki obrazoburcze, a tym samym nastąpiło odnowienie idei ikonoklastycznych, Sobór Trydencki powtórzył naukę Kościoła o czci świętych obrazów. W Dekrecie *O wzywaniu, czci i relikwiach świętych oraz świętych obrazach* z 3 grudnia 1563 roku Ojcowie Soborowi napisali:

Obrazy Chrystusa, Bożej Rodzicielki oraz innych świętych należy posiadać i zachowywać zwłaszcza w świątyniach, i oddawać im należną cześć i uszanowanie, nie dlatego by wierzono, że tkwi w nich jakieś bóstwo czy moc, ze względu na które miałyby być czczone; lub że można ich o coś prosić; lub że należy pokładać nadzieję w obrazach, jak niegdyś czynili poganie, którzy swą nadzieję pokładali w bożkach, ale dlatego, że okazywany im honor odnosi się do wzoru, który przedstawiają. W ten sposób przez obrazy, gdy je całujemy, odkrywamy przed nimi głowę i klękamy, adorujemy Chrystusa i czcimy świętych, których one noszą podobizny. Zatwierdziły to sobory, zwłaszcza Sobór Nicejski II przeciwko obrazoburcom¹³.

¹¹ *Breviarium fidei...*, dz. cyt., s. 128–129; por. D. Chelstowski, *Problem recepcji na Zachodzie nauki o obrazach Soboru Nicejskiego II*, „Zeszyty Naukowe KUL” 60/2 (2017), s. 391. Należy jednak zauważyć, że nauczanie Soboru Konstantynopolańskiego IV (869–870) w kwestii przekazu treści teologicznych poprzez obraz idzie o wiele dalej niż Soboru Nicejskiego II. Bowiem Sobór Konstantynopolański IV uznaje, że cześć oddawana świętym (Panu Jezusowi, Matce Boskiej, aniołom i wszystkim świętym) ma być na tym samym poziomie co cześć oddawana księgom Ewangelii i figurze krzyża. Ojcowie Soborowi uczą, że podobnie jak przez słowo Boże doznajemy zbawienia, tak też dzieje się przez kolorowe malowidła. Por. D. Klejnowski-Różycki, *Sakralna sztuka liturgiczna...*, dz. cyt., s. 77.

¹² H. Denzinger, P. Hünermann, *Enchiridion Symbolorum. Definitionum*, Freiburg 1999, nr 1269; por. F. Llamazares Rodríguez, *El Templo primado: receptáculo de reliquias y su significado*, [w:] *Sacra loca toletana. Los espacios sagrados en Toledo*, J. Vizúete Mendoza, J. Sánchez (eds.), Cuenca 2008, s. 311.

¹³ *Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 4, A. Baron, H. Pietras (red.), Kraków 2004, s. 781. „Na Zachodzie Kościół rzymski wslawił się niestrudżonym szerzeniem kultu obrazów, zwłaszcza w owym krytycznym momencie, w latach 825–843, gdy zarówno Cesarstwo Bizantyjskie, jak i Cesarstwo Franków były nastawione wrogo do Soboru Nicejskiego II. Na

Podsumowując naukę *Tridentinum*, D. Klejnowski-Różycki pisze:

Sobór Trydencki, w III fazie (1562–1563), wprowadza kilka nowych wątków odnośnie do obrazów. Umieszcawia kult obrazów wspólnie z relikwiami, nakazuje biskupom, aby pouczali lud, jak ma odpowiednio postugiwać się obrazami świętymi. Obrazy Pana Jezusa, Maryi i świętych należy posiadać, zwłaszcza w kościołach, czcić je, szanować, ponieważ okazywany im honor odnosi się do wzoru, który przedstawiają. Ponadto z obrazów należy wyeliminować elementy uobecniające fałszywą naukę, by chronić przed błędem niewykształconych ludzi, którzy z obrazów mogą czerpać błędne przekonania. Podobnie i w używaniu obrazów należy wyeliminować wszelkie przesady, brudne zyski, swawolę, bezwstydną powab i przepych. Nie wolno też nikomu ubiegać się o umieszczenie jakiegokolwiek niezwykłego obrazu w kościele (lub innych pomieszczeniach kościelnych), jeżeli nie uznał tego biskup¹⁴.

Po Soborze Trydenckim nie pojawiły się w Kościele teksty wysokiej rangi, na wiążącym poziomie obowiązywalności, dotyczące czy to dyscypliny związanej z tworzeniem sztuki sakralnej (też świętych obrazów), czy to jej teologii, które wnosiłyby nowe wątki lub znacząco pogłębiały dotychczasowe¹⁵.

Pożyteczne jednak będzie przywołanie wypowiedzi Kościoła na temat świętych obrazów. W bulli *Iniunctum nobis* papieża Piusa IV z 13 listopada 1564 roku zawierającej trydenckie wyznanie wiary przeznaczone dla przyszłych biskupów zamieszczono następujący tekst: „Zdecydowanie twierdzą, że obrazy Chrystusa i Maryi zawsze Dziewicy, Matki Boga, jak również obrazy innych świętych, mają być przechowywane i konserwowane oraz należy im się należna cześć i kult”¹⁶.

Pius XII w encyklice *Mediator Dei* pisał, jak następuje: „błądzi (...), kto nie dopuszcza w kościele posągów i świętych obrazów”¹⁷. Z kolei instrukcja *Sacrae artis* z 1952 roku przypominała:

już w pierwszych wiekach Kościoła, Drugi Sobór w Nicei, potępiając herezję ikonoklastów, potwierdził kult świętych posągów, nakładając ciężkie kary na

Soborze Trydenckim Kościół katolicki potwierdził swoje tradycyjne nauczanie, występując przeciwko nowej formie ikonoklazmu, jaka się wówczas pojawiła”. DS 10.

¹⁴ D. Klejnowski-Różycki, *Sakralna sztuka liturgiczna...*, dz. cyt., s. 78.

¹⁵ Por. D. Klejnowski-Różycki, *Sakralna sztuka liturgiczna...*, dz. cyt., s. 80.

¹⁶ Cyt. za: F. Llamazares Rodríguez, *El Templo primado...*, dz. cyt., s. 313.

¹⁷ Pius XII, *Litterae encyclicae Mediator Dei* (20 novembris 1947), pars III, „Acta Apostolicae Sedis” 39 (1947) (dalej: MD), s. 521–600.

tych, którzy odważyliby się „wprowadzić [do kościoła] jakąś niegodną rzecz przeciwną do postanowień Kościoła”¹⁸

a także:

A Sobór Trydencki (sesja 25) promulgował najrozsądniejsze prawa dotyczące ikonografii chrześcijańskiej, kończąc w ten sposób ważny apel do biskupów: „Niech staranność i troska biskupów będzie w tym względzie tak wielka, że nie może się pojawić nic szokującego, co jest nie do zaakceptowania, co jest niestosowne, bluźniercze lub nieprzydatne, jak tego wymaga świętość domu Bożego”¹⁹.

Z kolei Sobór Watykański II w Konstytucji o liturgii świętej zawarł następujące stwierdzenia:

Zgodnie z tradycją Kościoł oddaje cześć świętym oraz otacza zacunkiem ich autentyczne relikwie oraz wizerunki²⁰.

Należy stanowczo zachować zwyczaj umieszczania w kościołach wizerunków świętych celem oddawania im czci przez wiernych, wszakże w umiarkowanej ilości i we właściwym porządku, aby nie wzbudzały uwielbienia w chrześcijańskim ludzie i nie sprzyjały wypaczaniu pobożności²¹.

Natomiast w konstytucji *Lumen gentium* Ojcowie Soborowi przypomnieli:

Sobór święty umyślnie podaje do wiadomości tę katolicką naukę, napominając równocześnie wszystkich synów Kościoła, aby szczerze popierali kult Błogostawionej Dziewicy, szczególnie liturgiczny, a praktyki i zbożne ćwiczenia ku Jej czci zalecane w ciągu wieków przez Urząd Nauczycielski cenili wysoko i to, co postanowione było w minionych czasach o kulcie obrazów Chrystusa, Błogostawionej Dziewicy i Świętych, pobożnie zachowywali²².

¹⁸ Sacra Congregano Sancti Officii Instructio *Sacrae artis* (30 iunio 1952), „Acta Apostolicae Sedis” 44 (1952) (dalej: SA), s. 542.

¹⁹ SA, s. 542.

²⁰ Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002 (dalej: SC), s. 48–78.

²¹ SC 125.

²² Sobór Watykański II, Konstytucja *Lumen gentium*, nr 67, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty...*, dz. cyt., s. 104–166.

Na temat czci wizerunków Najświętszej Maryi Panny wypowiada się tekst *Obrzędów koronacji wizerunku Najświętszej Maryi Panny*, gdzie zapisano: „Święta Matka Kościół nigdy nie wahał się potwierdzić wielokrotnie słuszności oddawania czci obrazom Chrystusa, Jego Matki i świętych, i często pouczał wiernych o znaczeniu tego kultu”²³. Natomiast *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* zawiera polecenia: „Dlatego zgodnie ze starą tradycją Kościoła obrazy Chrystusa Pana, Najświętszej Maryi Panny i Świętych umieszcza się w kościołach, by wierni mogli im oddawać cześć”²⁴.

Kult obrazów w Kościele katolickim nie polega na ich czczeniu jako konkretnych przedmiotów, ale na oddawaniu czci osobie, która została na danym obrazie ukazana. Takie podejście jest zgodne z nauczaniem Soboru Nicejskiego II (787 r.), na którym ustalono, że „kto czci obraz, ten czci osobę, którą obraz przedstawia”²⁵. Prawda ta odnosi się zarówno do wizerunków Jezusa Chrystusa, jak i Maryi, aniołów oraz osób świętych. Oddając cześć wizerunkom Matki Bożej oraz świętych, oddaje się cześć Chrystusowi, a więc oddaje się cześć Bogu. Stąd też zgodnie z nauką Kościoła celem kultu obrazów jest budzenie oraz umacnianie wiary²⁶.

Można powiedzieć, że święte obrazy pełnią podwójną funkcję: kultyczną i dydaktyczną. Są narzędziami kultu i kształcenia religijnego dla dobra wiernych, ponieważ ułatwiają modlitwę i utrwalają przykładną pamięć o tych, których reprezentują; są, jak mówi św. Grzegorz Wielki, jak „otwarta księga ludu”²⁷.

Konieczność i cel umieszczania w kościołach świętych obrazów

Zgodnie z kan. 1188 „Należy zachować praktykę umieszczania w kościołach świętych obrazów, by doznawały czci ze strony wiernych”. Kanon ten, powtarzając niemal dosłownie apel Soboru z nr 125 konstytucji *Sacrosanctum*

²³ *Ordo Coronandi Imaginem Beatæ Mariæ Virginis*, Vaticano 2010 (dalej: *Ordo coronandi*), s. 7.

²⁴ Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Nowe Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* (20 kwietnia 2000), Poznań 2004 (dalej: NOWMR).

²⁵ „Należy tu przypomnieć zasadę liturgiczną, tradycyjnie już podkreślaną i bronioną przez Kościół, odnoszącą się do obrazów Chrystusa, Matki Bożej i świętych, według której «cześć oddawana obrazom jest kierowana do osób, które te obrazy przedstawiają»”. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003 (dalej: DPL).

²⁶ Por. KKK 1159–1162.

²⁷ J. Santos, *Comentario al can. 1188*, [w:] *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña (eds.), Pamplona 2002, s. 1724.

Concilium, zajmuje się umiejscowieniem figur i obrazów w kościołach, a także obrazów na witrażach, mozaikach, gobelinach, sztandarach i innych obrazach artystycznych w kościołach. Wolą prawodawcy jest, aby praktyka eksponowania świętych obrazów dla kultu wiernych pozostała niezmienna.

Według *Dyrektorium o pasterskiej postudze biskupów* „praktyka umieszczania w kościołach świętych obrazów i artystycznego przedstawiania tajemnic chrześcijańskich powinna być trwale zachowywana”²⁸. Prawodawca w *Dyrektorium o pobożności ludowej* nawiązując do kan. 1188 KPK, przypomina, że „Kościół wydał również przepisy regulujące umieszczanie wizerunków w budynkach i pomieszczeniach sakralnych. Przepisów tych należy wiernie przestrzegać”²⁹. *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* określa: „zgodnie ze starą tradycją Kościoła obrazy Chrystusa Pana, Najświętszej Maryi Panny i Świętych umieszcza się w kościołach, by wierni mogli im oddawać cześć”³⁰. Wreszcie w Liście Apostolskim *Duodecimum Saeculum* Jan Paweł II pisze:

Pragnę w tym miejscu przypomnieć moim braciom w biskupstwie, że „należy stanowczo zachować zwyczaj umieszczania w kościołach wizerunków Świętych dla oddawania im czci przez wiernych” i troszczyć się o powstawanie licznych wartościowych dzieł sztuki kościelnej. Trzeba, aby również dzisiaj, podobnie jak w przeszłości, człowiek wierzący mógł odnajdywać w dziełach, które ukazują całą tajemnicę, w niczym jej nie przystaniając, pomoc dla swej modlitwy oraz wsparcie dla życia duchowego. Właśnie dlatego również obecnie, podobnie jak dawniej, źródłem inspiracji sztuki kościelnej winna być wiara³¹.

Pośrednio o konieczności umieszczania obrazów w kościołach mówi *Ceremoniał liturgicznej postugi biskupów* w następującej normie: „Trzema ruchami kadzielnicy okadza się (...) obrazy Chrystusa Pana wystawione do publicznej czci. (...) Dwoma ruchami kadzielnicy okadza się relikwie i obrazy świętych wystawione do publicznej czci”³².

Należy zauważyć, że praktyka umieszczania w kościołach świętych obrazów nie jest przez prawodawcę kodeksowego jedynie zalecana, ale jest ścisłym

²⁸ Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej postudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005 (dalej: AS).

²⁹ DPL 244 i przyp. 80, s. 172.

³⁰ NOWMR 318.

³¹ DS 11.

³² *Ceremoniał liturgicznej postugi biskupów odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2010 (dalej: *Ceremoniał*).

obowiązkiem prawnym. Odnosi się to do kościołów już wybudowanych, w których winny być święte wizerunki, jakich nie można całkowicie usuwać, ale i tyczy się kościołów budujących się czy mających być wybudowanymi w przyszłości³³. Polskie tłumaczenie kan. 1188 nie dość dokładnie odzwierciedla wersję łacińską tego kanonu, która brzmi: *Firma maneat praxis in ecclesiis sacras imagines...*, co powinno się przetłumaczyć: „należy stanowczo zachować zwyczaj umieszczania w kościołach wizerunków Świętych...”. Sformułowanie „stanowczo zachować praktykę” (*Firma maneat praxis*) podkreśla obowiązek prawny umieszczania w kościołach obrazów.

Choć kan. 1188 mówi tylko o kościołach, a nie o miejscach świętych w ogóle, to jednak wyrażona w nim zasada odnosi się w równym stopniu do oratoriów i kaplic prywatnych, które są wykorzystywane do kultu Bożego³⁴. Prawodawca w kan. 1188 przypomina, że należy zachować praktykę umieszczania w kościołach świętych obrazów, by doznawały czci ze strony wiernych. A więc obrazy święte winny być otaczane przez wiernych kultem publicznym (czyli objętym normami prawa kanonicznego i mającym uzasadnienie teologiczne), ale i prywatnym³⁵. Wspomniane święte obrazy to te, które służą nie tylko do użytku liturgicznego, ale także do prywatnej i ludowej pobożności, ponieważ pomagają wiernym stawać wobec tajemnic wiary chrześcijańskiej³⁶.

Gdy chodzi o formę „świętych obrazów”, to przez te wizerunki należy rozumieć: figury, rzeźby i obrazy w kościołach, a także obrazy na witrażach, mozaikach, gobelinach, sztandarach i inne artystyczne obrazy w kościołach³⁷. T. Pawluk pisze:

³³ „W ogóle przy urządzaniu kościoła i jego zdobieniu, zwłaszcza poprzez obrazy, należy dążyć do rozbudzania pobożności całej wspólnoty wiernych oraz dbać o piękno i godność obrazów”; NOWMR 318. „W nowych kościołach nie należy nad ołtarzem umieszczać ani figur, ani obrazów świętych”; *Ceremoniał* 937. „Praktyka umieszczania w kościołach świętych obrazów i artystycznego przedstawiania tajemnic chrześcijańskich powinna być trwale zachowywana”; AS 158.

³⁴ Zob. M. Huels, *Commentary on canon 1188*, [w:] *New Commentary on the Code of Canon Law*, J. Beal (ed.), New York 2000, s. 1414.

³⁵ Por. Kan. 834 § 2: „Tego rodzaju kult [publiczny kult Boży – przyp. JA] dokonuje się wtedy, gdy jest sprawowany w imieniu Kościoła przez osoby prawnie do tego wyznaczone i z zastosowaniem aktów zatwierdzonych przez władzę kościelną”. Wszelki inny kult jest kultem prywatnym.

³⁶ „Cześć dla świętych wizerunków, którymi są obrazy, figury, płaskorzeźby lub inne przedstawienia świętych, poza tym, że posiada znaczenie liturgiczne, jest także ważnym elementem pobożności ludowej”; DPL 239.

³⁷ Zob. M. Huels, *Commentary on canon 1188*, dz. cyt., s. 1414.

Przez obrazy święte (*imagines sacrae*) należy rozumieć przede wszystkim obrazy malowane na płótnie, zamieszczane w kościele w tym celu, aby przez wiernych były czczone ze względu na przedstawiony na nich wizerunek święty. Z zasady nie są nimi obrazy malowane na ścianach kościoła oraz witraże, jako że służą one do przyozdobienia kościoła³⁸.

Nie jest to słuszne. Kan. 1188 mówi ogólnie o umieszczaniu w kościołach świętych obrazów, nie precyzując miejsca ich umieszczenia. Dokładnie precyzuje tę kwestię *Dyrektorium o pobożności ludowej*, przywołując – wspomniane już – ustalenia II Soboru Nicejskiego³⁹.

Gdy chodzi o treść obrazów, KPK nie podaje wykazu Osób, które mogą być przedstawiane wiernym w postaci obrazów do czci publicznej w kościołach. Należy tu brać pod uwagę nie tylko porządek dogmatyczny wynikający z Objawienia. Poza Osobami Boskimi, Najświętszej Maryi Panny, aniołów i świętych mogą być przedstawiane sceny biblijne ze Starego i Nowego Testamentu oraz symbole naszej wiary⁴⁰.

Dokumenty kościelne dokładniej określają treść „świętych obrazów”. List Apostolski *Duodecimum Saeculum* mówi o „wizerunkach Pana naszego i Zbawiciela Jezusa Chrystusa, jak i naszej Pani Niepokalanej, Najświętszej Theotókos, czcigodnych aniołów oraz wszystkich świętych i pobożnych ludzi”⁴¹. *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* traktuje o „obrazach Chrystusa Pana, Najświętszej Maryi Panny i Świętych”⁴², a według *Dyrektorium o pasterskiej postudze biskupów* to święte obrazy i artystyczne przedstawianie tajemnic chrześcijańskich⁴³. Zgodnie z *Dyrektorium o pobożności ludowej* owe „święte obrazy” to krzyż Chrystusa czy święte obrazy z wyobrażeniami Pana naszego Jezusa Chrystusa, świętej Bogarodzicy, godnych czci Aniołów oraz wszystkich świętych i świątobliwych mężów⁴⁴.

³⁸ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2: *Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1986, s. 451.

³⁹ Zob. DPL 238; DS 10.

⁴⁰ Por. H. Misztal, *Kult świętych, obrazów i relikwii w Kościele katolickim w aspekcie prawa kanonizacyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 7 (1997), s. 108.

⁴¹ DS 10.

⁴² NOWMR 318.

⁴³ Por. AS 158.

⁴⁴ Por. DPL 238.

Jest zrozumiałe, że obrazy przeznaczone do wystawienia w kościele winny zostać poświęcone⁴⁵. Według *Obrzędu błogosławieństwa obrazów przeznaczonych do publicznej czci wiernych* zawartego w *Rytuale Rzymskim*

kiedy na podstawie nr 125 Konstytucji o Liturgii „Sacrosanctum Concilium”, nowy święty wizerunek o istotnym znaczeniu zostaje wystawiony do publicznej czci wiernych, zwłaszcza w kościołach, dobrze jest celebrować zaproponowany tu obrzęd szczególnie [poświęcić wizerunek – przyp. JA]. Obrzęd odbywa się poza mszą⁴⁶.

Natomiast

kiedy odbywa się poświęcenie kościoła, wszystkie przedmioty, które się w nim znajdują, jak chrzcielnica, krzyż, obrazy, organy, dzwony, stacje Drogi krzyżowej, zostają tym samym obrzędem pobłogosławione i erygowane, tak iż nie wymagają nowego błogosławieństwa ani ustanowienia⁴⁷.

Warto przypomnieć, że obrazy poprzez poświęcenie lub błogosławieństwo przeznaczone do kultu Bożego mają status rzeczy świętych (święte obrazy), należy otaczać je czcią i nie wolno się nimi posługiwać do użytku świeckiego lub niewłaściwego⁴⁸.

Prawodawca w kan. 1188 ukazuje także cel umieszczania świętych wizerunków w kościołach. Są one mianowicie umieszczane, by doznawały czci ze strony wiernych⁴⁹. „Istotnie «cześć oddawana obrazowi odwołuje się do pierwotnego wzoru» i «kto czci obraz, ten czci osobę, którą obraz przedstawia». Cześć oddawana świętym obrazom jest «pełną szacunku czcią», nie zaś uwielbieniem należnym jedynie samemu Bogu»⁵⁰.

⁴⁵ Por. *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli II promulgatum. De benedictionibus. Ordo ad benedicendas imagines quae fidelium venerationi publicae exhibentur*, Vaticano 2013, caput XXIX, nr 984–1031 (dalej: *Rituale Romanum* 2013).

⁴⁶ *Rituale Romanum* 2013, 985; por. M. Huels, *Commentary on canon 1188*, dz. cyt., s. 1414.
⁴⁷ *Ceremoniał* 880.

⁴⁸ Por. kan. 1171; P. Malecha, *Edifici di culto nella legislazione canonica e concordataria in Polonia, Tesi Gregoriana, Serie Diritto Canonico*, Roma 2000, s. 127.

⁴⁹ Por. NOWMR 318; DS 11; AS 158; *Ceremoniał* 92, 95, 880; DPL 238; *Ordo Coronandi* 1, s. 7. „Cześć dla wizerunków Najświętszej Maryi Panny jest często wyrażana poprzez zdobienie Jej głowy koroną królewską”. *Ordo Coronandi* 2, s. 7.

⁵⁰ KKK 2132; por. DPL 18. „Sobór Nicejski II uroczystie potwierdził tradycyjne rozgraniczenie pomiędzy «prawdziwą adoracją» (latreia), która «według naszej wiary odnosi się wyłącznie

Zgodnie z *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów* praktyka umieszczania w kościołach świętych obrazów i artystycznego przedstawiania tajemnic chrześcijańskich stanowi niezastąpioną pomoc w katechizacji wiernych i w rozwijaniu ich pobożności⁵¹. Obszernie uzasadnia praktykę umieszczania świętych wizerunków w kościołach *Dyrektorium o pobożności ludowej*, gdzie stwierdza się, że święte wizerunki są ikonograficznym językiem orędzia ewangelicznego, w którym obraz i objawione słowo wzajemnie się oświecają; pamiątką naszych świętych braci, „którzy nadal uczestniczą w zbawieniu świata i z którymi jesteśmy zjednoczeni, zwłaszcza podczas celebracji sakramentalnej”; pomocą w modlitwie; formą katechezy⁵².

Obrzęd błogosławieństwa obrazów przeznaczonych do publicznej czci wiernych zawarty w *Rytuale Rzymskim* zawiera następujący apel:

Kościół Matka wzywa wiernych do oddawania czci świętym obrazom, aby mogli zgłębiać tajemnicę chwały Bożej, która zajaśniała na obliczu Jezusa Chrystusa i która odbija się w Jego Świętych, i aby sami stawali się «światłością w Panu». Dlatego cześć świętych obrazów należy do podstawowych i wzniosłych form kultu przystępującego Chrystusowi Panu i – w inny sposób – Świętym⁵³.

Kryteria umieszczania w kościołach świętych obrazów

Zgodnie z kan. 1188 zachowując legalną praktykę umieszczania w kościołach świętych obrazów, by doznawały czci ze strony wiernych, trzeba pamiętać, że mają być one umieszczane w umiarkowanej liczbie i z zachowaniem właściwego porządku, aby nie wywoływały zdziwienia u wiernych i nie dawały okazji do niewłaściwej pobożności. Prawodawca w przywołanym kanonie odtwarza dosłownie nr 125 Konstytucji soborowej *Sacrosanctum Concilium*⁵⁴.

Prawodawca w kan. 1188, bez zagłębiania się w kwestie doktrynalne, poleca unikać wszystkiego, co mogłoby nieść ze sobą niebezpieczeństwo wypaczenia

do boskiej natury», a «oddawaniem czci» (timetiké proskynesis), które dotyczy obrazów, «bowiem ten, kto pada na twarz przed obrazem, pada na twarz przed osobą (ipostaza), którą obraz ten wyobraża»; DS 9.

⁵¹ Por. AS 158.

⁵² Por. DPL 240.

⁵³ *Rituale Romanum* 2013, 985.

⁵⁴ Zob. L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. 2, Napoli 1988, s. 311.

kultu i zatracenia autentycznej pobożności wiernych. Kan. 1279 § 1 KPK/17⁵⁵ zabraniał umieszczania w kościołach „obrazów niezwykłych”, czyli takich, które prezentują jakąś rzecz lub osobę w sposób niezgodny z Pismem św. lub z tradycją kościelną (np. przedstawienie Ducha Świętego w ludzkiej postaci, Trójcy Przenajświętszej jako człowieka o trzech twarzach lub Matki Najświętszej odzianej w szaty kapłańskie). Dzisiaj ten szczegółowy zakaz jest wchłonięty przez ogólną formułę kan. 1188, który zabrania wszystkiego, co trąci dziwnością, ekstrawagancją, niezdrową pobożnością czy brakiem wyczucia artystycznego⁵⁶.

W chrześcijańskiej koncepcji świętego wizerunku nie ma miejsca dla takiej sztuki, która (...) nie spełnia funkcji pomostu pomiędzy człowiekiem a rzeczywistością Boga. Każdy rodzaj sztuki sakralnej, bez względu na reprezentowany przez siebie styl, winien wyrażać wiarę i nadzieję Kościoła⁵⁷.

Biskupi, zgodnie ze swoim osądem, winni czuwać nad tym, by nie dopuszczać do kościołów dzieł, które są niezgodne z prawdą wiary, nie licują z godnością miejsc świętych i pobożnością chrześcijańską lub wręcz rażą uczucia religijne wiernych czy to z powodu nieodpowiedniej formy, czy też niskiego poziomu artystycznego⁵⁸. Wspomniani biskupi to biskupi diecezjalni (w KPK/17 byli to ordynariusze), którzy w granicach swoich kompetencji i w ramach norm dotyczących spraw liturgicznych są moderatorami życia liturgicznego w diecezji, z wyjątkiem spraw zarezerwowanych dla Stolicy Apostolskiej⁵⁹. W trosce o tę

⁵⁵ Zob. *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Roma 1917 (dalej: KPK/17); por. SA, s. 545.

⁵⁶ Zob. P. Majer, *Komentarz do kan. 1188*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 3, ks. 4: *Uświęcające zadanie Kościoła*, J. Krukowski (red.), Poznań 2011, s. 407; J. Santos, *Comentario al can. 1188*, dz. cyt., s. 1725; por. DPL 243. „Tak stało się również ze czcią Serca Jezusowego. Niektóre obrazy typu oleograficznego, czasem przesłodzone, niezdolne do wyrażenia poważnej treści teologicznej, nie ułatwiają wiernym nawiązania kontaktu z misterium Serca Zbawiciela”; DPL 173.

⁵⁷ DS 11. „Dlatego zgodnie ze starą tradycją Kościoła obrazy Chrystusa Pana, Najświętszej Maryi Panny i Świętych umieszcza się w kościołach, by wierni mogli im oddawać cześć, i tak się je przedstawia, aby prowadziły wiernych do misterii wiary sprawowanych w liturgii”; NOWMR 318.

⁵⁸ Por. SC 124; DPL 244; P. Majer, *Komentarz do kan. 1188*, dz. cyt., s. 407.

⁵⁹ Por. kan. 838; J. Santos, *Comentario al can. 1188*, dz. cyt., s. 1725. Według DPL 244: „Zadaniem ordynariuszy Kościołów lokalnych [podkreślenie JA] jest czuwanie nad tym, by nie wystawić do publicznej czci wizerunków niegodnych i takich, które mogłyby wprowadzić wiernych w błąd lub w praktyki zabobonne”. Jest to tłumaczenie nieściśle i nieuprawnione, gdyż tekst oryginalny włoski brzmi: *Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti* brzmi: *E' compito dell'Ordinario vigilare che non siano esposte alla*

ostatnią powinni wspierać się radą znawców sztuki i diecezjalnej lub narodowej komisji liturgii i sztuki kościelnej⁶⁰.

Jednakże Stolica Apostolska potępiła również, jako bardzo szkodliwe dla dziedzictwa kościelnego, usunięcie z kościołów prawdziwych dzieł sztuki pod pretekstem odnowy liturgicznej. List okólny *Opera artis* zawiera następujące stwierdzenie:

Z żalem obserwuje się, że bardziej niż kiedykolwiek dochodzi do bezprawnego przenoszenia własności historycznego i artystycznego dziedzictwa Kościoła, a także kradzieży, konfiskaty i zniszczenia. Lekceważąc ostrzeżenia i ustawodawstwo Stolicy Apostolskiej, wielu ludzi dokonało nieuzasadnionych zmian w miejscach kultu pod pretekstem przeprowadzenia reformy liturgii, powodując w ten sposób oszpeccenie lub utratę bezcennych dzieł sztuki⁶¹.

Stąd

biskupi powinni niezachwianie czuwać, aby przebudowa miejsc kultu w związku z reformą liturgii odbywała się z najwyższą ostrożnością. Wszelkie zmiany winny być zawsze zgodne z normami reformy liturgicznej i nigdy nie mogą być dokonywane bez zgody Komisji ds. Sztuki Sakralnej, Liturgii, a w stosownych przypadkach muzyki, lub bez uprzedniej konsultacji z ekspertami. Należy również wziąć pod uwagę prawa cywilne różnych krajów chroniące cenne dzieła sztuki⁶².

Jest czymś oczywistym, że święte obrazy muszą być zgodne z chrześcijańskim *decorum*, choć obecne prawo kanoniczne nic o tym nie mówi, jak to miało miejsce w przypadku poprzedniego Kodeksu. Jednak prawo liturgiczne wymaga również spełnienia najwyższych standardów artystycznych przy wyborze dzieł sztuki dla kościołów, stąd trzeba unikać obrazów, które niekorzystnie wpływają na wiernych z punktu widzenia artystycznego⁶³.

venerazione immagini che non siano degne o inducano in errore o a pratiche superstiziose, czyli stanowi o zadaniu, obowiązku ordynariusza, a nie „ordynariuszy Kościołów lokalnych” jak w polskim przekładzie DPL 244.

⁶⁰ Por. SC 44–46, 126; SA, s. 545; P. Majer, *Komentarz do kan. 1188*, dz. cyt., s. 407.

⁶¹ Zob. Sacra Congregatio pro Clericis, Litterae circulares *Opera artis* (11 aprilis 1971), „Acta Apostolicae Sedis” 63 (1971), s. 315; por. G. Santi, *I Beni Culturali Ecclesiastici: Sistemi di gestione*, Milano 2012, s. 127. „Należy jednak odrzucać tendencje do usuwania wizerunków z miejsc świętych, gdyż stanowi to wielką szkodę dla pobożności wiernych”. DPL 243.

⁶² Sacra Congregatio pro Clericis, Litterae circulares *Opera artis*, dz. cyt., nr 4.

⁶³ „W ogóle przy urządzaniu kościoła i jego zdobieniu, zwłaszcza poprzez obrazy, należy (...) dbać o piękno i godność obrazów”; NOWMR 318. „Jednak z obowiązku sumienia Naszego

Istota świętych wizerunków polega na tym, że należą zarówno do dziedziny świętych znaków, jak i do dziedziny sztuki. „Obrazy wykonane z najwyższym artyzmem i odznaczające się religijną szlachetnością są jakby odbłaskiem piękna, które od Boga pochodzi i do Niego zbliża”. Zadaniem jednak świętego wizerunku nie jest przede wszystkim dostarczenie przyjemności estetycznej, lecz wprowadzenie w misterium. Czasem jednak aspekt estetyczny staje się czymś najważniejszym, a wówczas obraz przyjmuje funkcje raczej „tematu” artystycznego, a nie nośnika przekazu duchowego⁶⁴.

Należy zauważyć, że prawodawca pomija kwestię obrazów mniej wartościowych artystycznie, chociaż nierzadko cieszą się one wielkim kultem⁶⁵.

Z kolei prawodawca w kan. 1188 wymaga, aby święte obrazy umieszczane były w kościołach w umiarkowanej liczbie, natomiast ich wielkość i umiejscowienie winny być takie, by nie odwracały uwagi od sprawowanej liturgii⁶⁶. Należy zachować właściwy porządek i hierarchię. W żadnym kościele nie powinno brakować krzyża i wizerunku Najświętszej Maryi Panny. Potwierdzeniem tego jest wspomniany już fragment *Dyrektorium o pobożności ludowej*⁶⁷.

Następnie w nowych kościołach figur ani wizerunków świętych nie można umieszczać na ołtarzu⁶⁸. *Ceremoniał liturgicznej postugi biskupów* stwierdza to w następującej normie: „W nowych kościołach nie należy nad ołtarzem umieszczać ani figur, ani obrazów świętych”⁶⁹. Prawodawca przypomina także, iż w danym kościele „z zasady nie powinno być więcej wizerunków danego Świętego niż jeden”⁷⁰.

nie możemy nie wyrazić ubolewania i potępienia tych obrazów i form, które niektórzy niedawno wprowadzili, a które wydają się raczej zniekształceniem i znieprawieniem zdrowej sztuki. Nieraz nie godzą się one z przyzwoitością, skromnością i pobożnością chrześcijańską, oraz obrażają fatalnie prawdziwe uczucia religijne. Takiej sztuki zgoła do naszych kościołów dopuszczać nie należy i trzeba je stamtąd usunąć”; MD, pars 2.

⁶⁴ DPL 243.

⁶⁵ Por. J. Santos, *Comentario al can. 1188*, dz. cyt., s. 1725. „Dzieła sztuki z przeszłości należy zawsze i wszędzie zachować, aby mogły pełnić swoją szlachetną posługę w kulcie Bożym i pomagać ludowi w czynnym uczestnictwie w liturgii”; *Sacra Congregatio pro Clericis, Litterae circulares Opera artis*, dz. cyt., nr 2.

⁶⁶ Zob. NOWMR 318.

⁶⁷ Zob. DPL 238.

⁶⁸ DPL 244.

⁶⁹ *Ceremoniał* 937. Por. *Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli II promulgatum. Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, Vaticano 1977, s. 85.

⁷⁰ NOWMR 318.

Zgodnie z dekretem *De Coronatione Imaginis Beatae Mariae Virginis*

Można koronować tylko malowane lub rzeźbione wizerunki Najświętszej Maryi Panny. Wyklucza się wizerunki Świętych i Błogostawionych. Jeżeli Najświętsza Maryja Panna jest przedstawiona z naszym Zbawicielem Jezusem Chrystusem, należy ukoronować oba wizerunki⁷¹.

W instrukcji Papieskiej Rady ds. Kultury na temat zbywania i nowego przeznaczenia kościołów jeśli chodzi o dziedzictwo ruchome pochodzące z kościołów nieużywanych (meble, wyposażenie, obrazy, szaty, witraże itp.) – z wyjątkiem tego, które podlega prawu państwowemu – apeluje się o poszukiwanie ciągłości ich użytkowania i „życia” w innych kościołach znajdujących się na tym samym terytorium, które potrzebują takich przedmiotów, lub w kościołach ubogich, jako znak braterskiego dzielenia się. Te wycofane z pierwotnego użytku, które mają szczególną wartość, powinny być przeznaczone – po uprzednim udokumentowaniu ich pochodzenia – do muzeum, najlepiej kościelnego, które pozwoli im na pełnienie nowej funkcji: „pamięci kościelnej”⁷². Autorzy przywołanego dokumentu postulują także:

zaleca się, aby w miarę możliwości usuwać z nieużywanych kościołów ołtarze, ambony, święte obrazy i w ogóle święte wyposażenie, których obecność może kolidować z nowym użytkowaniem przestrzeni (z wyjątkiem muzealizacji samej przestrzeni), z poszanowaniem obowiązujących praw państwowych i zawsze w porozumieniu z właściwymi władzami cywilnymi⁷³.

⁷¹ *Solae Imagines B. Mariae Virginis sive pictae sive exculptae coronari possimi. Excluduntur Imagines alicuius Sancii vel Beati. Si B. Maria Virgo repraesentatur una cum Salvatore nostro Iesu Cliristo, ambo coronari debent; Sacra Congregatio pro Sacramentis et Cultu Divino, De Coronatione Imaginis Beatae Mariae Virginis* (25 martii 1973), nr 1, „Acta Apostolicae Sedis” 65 (1973), s. 280–281.

⁷² Pontificio Consiglio della Cultura sui Beni Culturali Ecclesiastici, *La dismissione e il riuso ecclesiale di chiese. Linee guida* (17 dicembre 2018), nr 10: <http://www.cultura.va/content/cultura/it/pub/documenti/decommissioning.html> [dostęp: 14.12.2020], s. 271.

⁷³ Pontificio Consiglio della Cultura sui Beni Culturali Ecclesiastici, *La dismissione...*, dz. cyt., nr 11.

Wnioski

Podsumowanie powyżej zebranych rekomendacji można ująć w kilku jasnych punktach:

1. Kult świętych obrazów jest kultem relatywnym, gdyż kieruje się nie ku wizerunkowi, lecz odnosi się do pierwowzorów, które one przedstawiają.
2. Kościół stale i stanowczo domaga się zachowywania zwyczaju umieszczania w kościołach świętych wizerunków celem oddawania im czci przez wiernych.
3. Święte obrazy pełnią podwójną funkcję: kulturalną i dydaktyczną.
4. Wierni powinni być pouczani i wprowadzani w praktykę autentycznego kultu świętych obrazów.
5. Ponieważ współczesna kultura została zdominowana przez media wizualne w miejsce przekazów ustnych czy tekstowych, należy wykorzystywać katechetyczno-dydaktyczne cele świętych obrazów. Trzeba bowiem uwzględnić kondycję współczesnego człowieka jako *homo videns*.
6. Ponieważ wiara rodzi się również z „patrzenia” (fakt doskonale znany refleksji teologicznej, określany łacińskim zwrotem *fides ex visu*), należy wykorzystać święte obrazy jako formę podawczą treści religijnych.
7. Aby święte obrazy pełniły swoją rolę (nie były tylko dekoracją kościoła), winny być umieszczane w umiarkowanej liczbie i z zachowaniem właściwego porządku, aby nie wywoływały zdziwienia u wiernych i nie dawały okazji do niewłaściwej pobożności.
8. Biskupi diecezjalni, będący głównymi odpowiedzialnymi za liturgię w swoim Kościele, winni czuwać nad kwestią świętych obrazów w kościołach czy innych miejscach kultu.
9. Władza kościelna winna współpracować z teologami, historykami sztuki i artystami w sprawie tworzenia, umieszczania i konserwacji świętych wizerunków.
10. Należy powoływać komisje do spraw sztuki kościelnej zarówno na szczeblu krajowym, jak i diecezjalnym.

Bibliografia

- Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, I. Bokwa, T. Gacia, S. Laskowski, H. Wojtowicz (red.), Poznań 2007.
- Chelstowski D., *Problem recepcji na Zachodzie nauki o obrazach Soboru Nicejskiego II*, „Zeszyty Naukowe KUL” 60/2 (2017), s. 389–408.
- Chiappetta L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. 2, Napoli 1988.

- Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Roma 1917.
- Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów odnowiony zgodnie z postanowieniem Świętego Soboru Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Jana Pawła II dostosowany do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2010.
- Denzinger H., Hünermann P., *Enchiridion Symbolorum. Definitionum*, Freiburg 1999.
- Dokumenty Soborów Powszechnych*, t. 4, A. Baron, H. Pietras (red.), Kraków 2004.
- Huels M. *Commentary on canon 1188*, [w:] *New Commentary on the Code of Canon Law*, J. Beal (ed.), New York 2000, s. 1414–1415.
- Jan Paweł II, *Epistula Apostolica Duodecimum Saeculum*, Watykan 1988, tekst polski w: *Wybór listów Ojca Świętego Jana Pawła II*, t. 2, Kraków 1997, s. 436–445.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Klejnowski-Różycki D., *Sakralna sztuka liturgiczna w nauczaniu Kościoła*, „Roczniki Teologiczne” 65/12 (2018), s. 75–88.
- Kongregacja ds. Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”*, Kielce 2005.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003.
- Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Nowe Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* (20 kwietnia 2000), Poznań 2004.
- Llamazares Rodríguez F., *El Templo primado: receptáculo de reliquias y su significado*, [w:] *Sacra loca toletana. Los espacios sagrados en Toledo*, J. Vizuete Mendoza, J. Sánchez (eds.), Cuenca 2008, s. 289–318.
- Majer P., *Komentarz do kan. 1188*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 3, ks. 4: *Uświęcające zadanie Kościoła*, J. Krukowski (red.), Poznań 2011, s. 406–408.
- Malecha P., *Edifici di culto nella legislazione canonica e concordataria in Polonia, Tesi Gregoriana, Serie Diritto Canonico*, Roma 2000.
- Misztal H., *Kult świętych, obrazów i relikwii w Kościele katolickim w aspekcie prawa kanonicznego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 7 (1997), s. 99–120.
- Ordo Coronandi Imaginem Beatae Mariae Virginis*, Vaticano 2010.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2: *Lud Boży, jego nauczanie i uświęcanie*, Olsztyn 1986.
- Pius XII, *Litterae encyclicae Mediator Dei* (20 novembris 1947), „Acta Apostolicae Sedis” 39 (1947), s. 521–600.
- Pontificio Consiglio della Cultura sui Beni Culturali Ecclesiastici, *La dismissione e il riuso ecclesiale di chiese. Linee guida* (17 dicembre 2018), <http://www.cultura.va/content/cultura/it/pub/documenti/decommissioning.html> [dostęp: 14.12.2020].
- Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli II promulgatum. De benedictionibus. Ordo ad benedicendas imagines quae fidelium venerationi publicae exhibentur*, Vaticano 2013.
- Rituale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Ioannis Pauli II promulgatum. Ordo dedicationis ecclesiae et altaris*, Vaticano 1977.

- Sacra Congregatio Sancti Officii Instructio *Sacrae artis* (30 iunii 1952), „Acta Apostolicae Sedis” 44 (1952), s. 542–546.
- Sacra Congregatio pro Clericis, Litterae circulares *Opera artis* (11 aprilis 1971), „Acta Apostolicae Sedis” 63 (1971), s. 315–317.
- Sacra Congregatio pro Sacramentis et Cultu Divino, *De Coronatione Imaginis Beatae Mariae Virginis* (25 martii 1973), „Acta Apostolicae Sedis” 65 (1973), s. 280–281.
- Santi G., *I Beni Culturali Ecclesiastici: Sistemi di gestione*, Milano 2012.
- Santos J., *Comentario al can. 1188*, [w:] *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña (eds.), Pamplona 2002, s. 1724–1725.
- Sobór Watykański II, Konstytucja *Lumen gentium*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 104–166.
- Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 48–78.
- Syczewski T., *Kult świętych oraz obrazów świętych i relikwii w obowiązującym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 7 (2008), s. 144–152.
- Widok N., *Wprowadzenie*, [w:] *Święte wizerunki w przekazie Dobrej Nowiny*, N. Widok (red.), s. 5–6.

JERZY ADAMCZYK (KS. DR HAB.) – prezbiter diecezji radomskiej, doktor habilitowany nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego. Wykładowca prawa kanonicznego w WSD w Radomiu. Jest autorem opracowań z zakresu prawa małżeńskiego, hierarchicznego ustroju Kościoła, sakramentów świętych, miejsc świętych oraz nauczycielskiego urzędu Kościoła.